

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/1799,Konferencja-naukowa-W-objeciach-Wielkiego-Brata-Sowieci-w-Polsce-19391993-Warsza.html>
14.04.2026, 06:55

Konferencja naukowa „W objęciach »Wielkiego Brata«. Sowieci w Polsce 1939-1993” - Warszawa, 30 listopada 2007 r.

30.11.2007

30 listopada 2007 roku w Auli dawnego budynku Biblioteki Uniwersyteckiej przy Krakowskim Przedmieściu 26/28 odbyła się konferencja naukowa, przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Warszawie pod honorowym patronatem Ministra Spraw Zagranicznych i Ministra Obrony Narodowej i patronatem medialnym TVP1, TVP Historia i Polskiego Radia.

Obrady otworzyło wystąpienie Dyrektora Biura Edukacji Publicznej dr. Jana Żaryna. Następnie w imieniu organizatora imprezy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej w Warszawie naczelnik - dr Tomasz Łabuszewski powitał licznie przybyłych gości (około 200 osób), wśród których znalazł się m.in. senator Zbigniew Romaszewski.

Sesja składała się z siedmiu paneli. W każdym z nich wystąpiło dwóch badaczy, którzy w krótkich, 20-minutowych referatach przedstawiali swoje tezy na dany temat, a następnie w 10-minutowych wystąpieniach prowadzili polemikę z koreferentem, bądź uzupełniali swoje wypowiedzi.

Podczas konferencji dyskutowano o różnych aspektach koegzystencji Polski i ZSRR. Omówiono zarówno zagadnienia polityczne, jak i gospodarcze, kwestię wymiany kulturalnej oraz problem stereotypów i uprzedzeń.

Pierwszy blok tematyczny poświęcony został imperialnym tradycjom państwa rosyjskiego wobec Europy Środkowo-Wschodniej i adaptacji tych tradycji w państwie radzieckim (prof. Andrzej Nowak: Rosja i Europa Wschodnia: „imperiolgia” stosowana) oraz planom politycznym Józefa Stalina w odniesieniu do Polski przed jej „wyzwoleniem” w 1945 r (prof. Paweł Wieczorkiewicz: Polska w planach Stalina 1935-1945). Prof. Nowak przedstawiając definicje sowieckiego imperializmu zaznaczył, że miał on dwa kierunki. „Pierwszy podkreślał elementy strukturalne, takie jak hierarchia zależności, czyli posiadanie co najmniej kilku państw podporządkowanych. Drugi skupiał się na przemocy i nakłanianiu do kolaboracji, skierowanych wobec państw wasalnych”. Prof. Wieczorkiewicz powiedział m.in., że plany Stalina wobec Polski zależały zawsze od tego, co mógł w danej chwili maksymalnie osiągnąć, a możliwości te zmieniały się wskutek sytuacji międzynarodowej. Polska była dla ZSRR jedynie etapem podboju Europy Zachodniej, terenem do zdobycia na drodze do Niemiec.

W kolejnym panelu referenci zaprezentowali swoje badania i stan wiedzy na temat form i zakresu politycznego uzależnienia Polski Ludowej od ZSRR (prof. Andrzej Skrzypek: Polska w orbicie politycznej ZSRR i prof. Roman Bäcker: Typy podległości PRL wobec ZSRR w latach 1945-1989). Prof. Skrzypek zauważył: „Stanowisko ZSRR wobec Polski dobrze obrazuje postulowanie już w 1919 roku ustanowienia granicy polsko-radzieckiej na linii Curzona, czyli granicy dawnego Królestwa Polskiego. Z czasem Sowieci postanowili podzielić się ziemią polską z Niemcami, jednak ich plany pokrzyżował atak Hitlera na ZSRR, który zmusił Stalina do zawarcia sojuszu z

aliantami. Współpraca okazała się owocna dla ZSRR, który w wyniku konferencji powojennych otrzymał zwierzchność nad krajami większości Europy Środkowo-Wschodniej". Mówiąc o podległości PRL wobec ZSRR prof. Bäcker wyszczególnił cztery okresy. Podczas pierwszego - władzę w Polsce sprawowali głównie wojskowi sowieccy. W drugim aparat państwowy składał się z czterech grup: 1. tzw. popów - „pełniących obowiązki Polaka” Rosjan, 2. zsovietyzowanych Polaków, 3. konformistów i 4. młodych, ulegających grozie władzy. „Trzeci etap, który rozpoczął się po 1956 roku, charakteryzował się czasowym i obwarowanym koniecznością lojalności przekazaniem Polakom pewnej władzy, z zachowaniem prawa podejmowania decyzji w najważniejszych sprawach przez ZSRR. Czwarty - był wstępem do niezawisłości. Kreml zatwierdzał już wtedy tylko ostateczne wersje polskich decyzji. Zakończył się on 4 czerwca 1989 roku”.

W następnych dwóch blokach dyskutowano m.in. na temat doświadczeń wymiany gospodarczej między obydwoma krajami i adaptacji radzieckiego modelu gospodarki nad Wisłą (prof. Ryszard Sudziński: Etapy i kierunki ekonomicznego uzależnienia Polski od ZSRR w okresie „Polski Ludowej” 1944-1989, dr Jacek Luszniwicz: Wzorzec radziecki a system gospodarczy Polski w latach 1944-1956. Odwzorowanie, modyfikacja czy rewizja?) oraz nad stosunkiem Polaków do sąsiadów zza Buga, w tym - źródłem stereotypów (dr Marcin Zaremba: Maruderzy. Strach przed Armią Czerwoną w okresie powojennym i jego pamięć w latach późniejszych, prof. Jerzy Eisler: Bratni naród? Stosunek społeczeństwa polskiego do obywateli ZSRR). Dr Zaremba mówił o wielkim strachu Polaków przed Armią Radziecką. Po wojnie Polacy bali się, że jej wkroczenie będzie oznaczało w dłuższej perspektywie: kolektywizację, zniesienie demokracji, Sybir. Nie mniej bali się bandytyzmu, brutalności żołnierzy radzieckich, głodu i chorób. Prof. Eisler, mówiąc o stosunku Polaków do obywateli ZSRR, zauważył: „Często prawdziwy stosunek Polaków do ZSRR i jego obywateli dawał o sobie znać podczas zawodów sportowych. Wystarczy przywołać »gest Kozakiewicza«, który zdobył mu większą sławę niż zdobyty wówczas na Olimpiadzie w Moskwie złoty medal. Gest ten symbolizował bezsilność polskiego społeczeństwa wobec radzieckiego hegemonia”.

Drugą część konferencji rozpoczął panel dotyczący wymiany kulturalnej i kontaktów twórców polskich i radzieckich (prof. Wiktoria Śliwowska: Wpływy wzorców sowieckich na kulturę polską w latach 1956-1989, prof. Jan Orłowski: Powojenny polsko-rosyjski dialog literacki).

Dwa ostatnie bloki poświęcone zostały pobytowi Armii Czerwonej (później Radzieckiej) na polskich ziemiach - w wymiarze strategicznym i lokalnym (Paweł Piotrowski: Aspekty militarne pobytu wojsk radzieckich na terenie Polski po II wojnie światowej, dr Wojciech Kondusza: Legnica jako „mała Moskwa”) oraz charakterowi współpracy między służbami specjalnymi polskimi i radzieckimi (prof. Andrzej Paczkowski: Przyjaźń-pomoc-przykład: stosunki między sowieckimi i polskimi służbami specjalnymi, 1944-1990, dr Krzysztof Szwagrzyk: Rola oficerów sowieckich w aparacie bezpieczeństwa w Polsce). Dr Kondusza, omawiając sprawę kontaktów z Armią Czerwoną, zwrócił uwagę na aspekt codziennych kontaktów Legniczan z oficerami radzieckimi. Było to uciążliwe sąsiedztwo, ale owocowało niejednokrotnie przyjaźniami, które przetrwały do dziś. Prof. Paczkowski, mówiąc o relacjach między radzieckimi i polskimi służbami specjalnymi, wykazał, że były to nierównoprawne stosunki. Nasze służby miały obowiązek informować o wszystkim stronę radziecką, nie wiedziały natomiast o planach ZSRR. Ponadto służby „Wielkiego Brata” posiadały w naszym kraju własną siatkę wywiadowczą. Dr Szwagrzyk, który wystąpił jako ostatni, zaznaczył m.in., że rola oficerów sowieckich w aparacie bezpieczeństwa w Polsce jest nie do przecenienia. Kontrolowali bowiem wszystkie kluczowe stanowiska.

Sesję zakończyła dyskusja podsumowująca obrady, podczas której padło wiele słów uznania i

podziękowań.

Wystąpienia zostaną opublikowane przez wydawnictwo IPN w formie materiałów pokonferencyjnych w tomie uzupełnionym szeregiem artykułów monograficznych, dotyczących tematyki polsko-radzieckiej. Książka ukaże się pod koniec 2008 r. lub w 2009 roku.

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Pliki do pobrania

[Folder „W objęciach »Wielkiego Brata«. Sowieci w Polsce 1939-1993" \(pdf, 3.5 MB\)](#)